

บทที่ ๒

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๑ ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ในวันวิสาขปุณณมี หรือวันเพ็ญเดือน ๖ ณ ภายใต้ร่มไม้สาละ สวนลุมพินีวัน พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ถือกำเนิดในพวกอริยกษัตริย์ ณ แคว้นสักกะ แห่งชมพูทวีป ในราชสกุลศากยะโคตมโคตร เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ กับพระนางเจ้าสิริมหามายา ทรงมีพระนามว่า สิทธัตถะ

ขณะที่มีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา สิทธัตถะราชากุมารได้อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา หรือพระนางพิมพา ผู้เป็นพระราชบุตรของพระเจ้าสุปปพุทธะ กษัตริย์โกถิยวงศ์ ผู้ครองกรุงเทวทหะ กับพระนางอมิตา ทรงเสวยสุขสมบัติมาจนมีพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา และทรงมีพระราชโอรส ที่ประสูติจากพระนางยโสธราหนึ่งพระองค์ ทรงพระนามว่า ราหุล

มหาบุรุษสิทธัตถะเมื่อมีพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ก็เสด็จออกบรรพชา ประพฤติพระองค์เป็นบรรพชิตแสวงหาโมกขธรรมอันเป็นเครื่องทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงกล่าวคือ แสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ทรงแสวงหาโมกขธรรม บำเพ็ญทุกกรกิริยา ลองผิดลองถูก และในที่สุดได้บำเพ็ญเพียรทางจิตคือบำเพ็ญสมาธิ-วิปัสสนา นับเป็นเวลา ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้ธรรมโดยชอบด้วยพระองค์เอง สำเร็จพระเนमितกนามว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในราตรีแห่งดิถีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงวิสาขนักขัตฤกษ์ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) ภายใต้อร่มไม้สาละ คือต้นโพธิ์ เพราะเป็นต้นไม้ที่พระองค์ประทับนั่งตรัสรู้จึงเรียกว่า *ต้นโพธิ์* หรือ*ต้นพระศรีมหาโพธิ์* ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี^๑

หลังจากตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้ประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ปริมณฑลต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น เป็นเวลา ๗ สัปดาห์ หรือ ๔๙ วัน ในเวลาต่อมาทรงพิจารณาหาบุคคลที่เหมาะสมควรแสดงธรรมโปรด ก็พบว่าเหล่าปัญจวัคคีย์ คือกลุ่มนักบวช ๕ รูป ที่มีท่านโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า ผู้เคยติดตามปรนนิบัติพระองค์ เพื่อหวังความสำเร็จตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าของพระองค์ แล้วจะได้ตรัสพระธรรมสั่งสอน พวกตนบ้างเป็นผู้สมควรที่จะได้รับฟังพระธรรมเทศนาอันแรก เพราะมีอุปนิสัยวาสนาบารมีพร้อมที่

^๑ แก้ว ชิตตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑-๒.

จะตรัสรู้ธรรมได้ โดยขณะนั้นปัญจวัคคีย์ได้พากันพำนักอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ และแล้วเมื่อถึงวันอาสาฬหปุรณมี ตรงกับวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ พระพุทธองค์จึงเสด็จไปทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ด้วยพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกที่เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นบทพระธรรมเทศนาที่แสดงถึงการหมุนกงล้อธรรมจักรที่ไม่เคยมีผู้ใดในไตรโลกเคยหมุนได้มาก่อน โดยเป็นเชิงสัญลักษณ์ว่าพระพุทธองค์ได้ประกาศพระธรรมที่ตรัสรู้เป็นจุดเบื้องต้นแห่งการเผยแผ่ก่อตั้งประดิษฐานพระพุทธศาสนาแล้ว ซึ่งปฐมเทศนาถ้อยคำนี้ มีใจความโดยสรุปว่า

“บรรพชิต คือนักบวชที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา ไม่ควรประพฤติดังข้องแวะกับข้อวัตรปฏิบัติอันเป็นทางสุดโต่ง ๒ ทาง คือ *กามลูขัลลิกานุโยค* การประพฤติดุปฏิบัติตนให้สุขสบายหมกมุ่นอยู่กับเรื่องกามเกินไป หรือการประพฤดิย่อหย่อนสุขสบายแบบผู้ครองเรือนและ *อัสติกัลมณานุโยค* การประพฤติดินทรมาณตนให้ลำบากเดือดร้อนมีประการต่างๆ โดยคิดว่าเป็นการอย่างกิเลสและเป็นทางพ้นทุกข์ แต่ควรประพฤติดุปฏิบัติตนให้ดำเนินอยู่ในทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ผู้ดำเนินสำเร็จเป็นอริยบุคคลได้ประกอบด้วยอริยมรรค ๘ ประการ คือ *สัมมาทิฐิ* ความคิดเห็นชอบประกอบด้วยกุศลที่ส่งผลให้ประพฤติดุปฏิบัติชอบ *สัมมาสังกัปปะ* ความดำริคิดปลีกตนให้ห่างจากกามสุข ไม่คิดพยาบาทเบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน *สัมมาวาจา* การพูดดีมีวจีสุจริต ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยการใช้คำพูดเท็จ ส่อเสียด พยาบาท และเพ้อเจ้อ *สัมมากัมมันตะ* การประพฤติดุให้อยู่ในกรอบแห่งหลักมนุษยธรรม ไม่นิยมความรุนแรงผลาญพร่าฆ่าชีวิตและล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์สิ่งรักหวงแหนของผู้อื่น *สัมมาอาชีวะ* การหาเลี้ยงชีวิตที่สุจริต พอเพียงเหมาะสม เป็นอยู่ง่าย ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน แต่เอื้ออำนวยต่อสภาพแวดล้อม *สัมมาวายามะ* ความเพียรพยายามลดละความชั่ว ป้องกันไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในจิตสันดาน พร้อมกับสร้างสรรค์กุศลธรรมคุณงามความดีให้เกิดขึ้นในกมลสันดานและเพียรหมั่นรักษาไว้ให้มั่นคง *สัมมาสติ* การฝึกสติให้พร้อมในการกำกับควบคุมจิตเพื่อรู้เท่าทันสภาพความเป็นจริงของสรรพสิ่ง และ *สัมมาสมาธิ* การฝึกอบรมจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่มั่นคงมุ่งตรงต่อการเป็นบาทฐานให้เกิดพัฒนาการทางปัญญาที่นำไปสู่ความหลุดพ้นทุกข์ได้ในที่สุด ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงสังขธรรมคือความจริงแห่งธรรมชาติที่เป็นเหตุเป็นผลกัน ๔ ประการ ที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ซึ่งเรียกว่า อริยสัจ ๔ อันได้แก่ ทุกข์ สภาพความบีบคั้นทุกข์ยากลำบากกายใจอันเนื่องมาจากการที่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้ประสบพบเจอกับสิ่งที่ไม่รักไม่ชอบ จำต้องพลัดพรากจากสิ่งทีรักที่ชอบ และไม่สมหวังในสิ่งที่ปรารถนา ที่มนุษย์หรือสัตว์โลกต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น *สมุทัย* สาเหตุแห่งทุกข์ อันเนื่องมาจากสภาพจิตที่มีตัณหาซึ่งทำให้เกิดความทะยานอยากดิ้นรนอยากได้ อยากมี อยากเป็นต่างๆ *นิโรธ* สภาพความดับทุกข์ มีภาวะจิตที่เข้าถึงบรมสุข ซึ่งเป็นผลที่เนื่องมาจากการตัดสาเหตุแห่งทุกข์นั้นได้โดยเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และ *มรรค* คือวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสภาพความดับทุกข์ โดยดำเนินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่

ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการดังกล่าว และพระองค์ได้ตรัสยืนยันว่า ทรงมีญาณทัศนะ (พระปรีชาญาณรู้เห็น) ในอริยสัจทั้ง ๔ ประการนี้อย่างถ่องแท้ด้วยพระญาณทั้ง ๓ คือ *สัจจญาณ* ความรู้เห็น อริยสัจ ๔ ตามเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่สมุทัย นี่นิโรธ นี่มรรค *กิจจญาณ* ความรู้เห็นกิจอันควรทำในอริยสัจ ๔ ว่า ทุกข์เป็นสภาพควรกำหนดรู้ สมุทัยเป็นสิ่งที่ควรละ นิโรธเป็นภาวะที่ควรบรรลุมรรคเป็นวิธีที่ควรฝึกปฏิบัติพัฒนาให้เจริญในตน และ*กตญาณ* ความรู้เห็นกิจอันทำในอริยสัจ ๔ แล้วว่า ทุกข์ได้รับการกำหนดรู้แล้ว สมุทัยได้ถูกละตัดขาดแล้ว นิโรธได้รับการบรรลุลงแล้วและมรรคได้รับการฝึกปฏิบัติพัฒนาบริบูรณ์แล้ว เพราะทรงมีญาณทัศนะในอริยสัจด้วยพระญาณทั้งสามดังกล่าวนี้นี้จึงทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นผู้ตรัสรู้บุตรสัณณาสมาสัมโพธิญาณสำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์ในโลก ตลอดทั้งเทวโลกและพรหมโลก”เมื่อพระพุทธร่องค์ทรงแสดงปฐมเทศนาจบลง ท่านโกณฑัญญะ ผู้เป็นหัวหน้าปัญจวัคคีย์ ได้เกิดธรรมจักขุมิดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน พระพุทธร่องค์ทรงทราบที่ท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม อันเป็นสัญญาณว่าพระองค์ทรงเผยแผ่พุทธธรรมได้สำเร็จมีอนุพุทธสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว จึงทรงเปล่งพระวาจาแสดงความสำเร็จว่า “อญญาสิ วต โภ โกณฑัญญะ = *โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ*” และนับแต่บัดนั้น ท่านโกณฑัญญะ จึงมีคำนำหน้าชื่อว่าอัญญาโกณฑัญญะ และท่านได้ทูลขอบวชประพาศพรหมจรรย์เป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัย พระพุทธร่องค์จึงทรงประทานอนุญาตการบรรพชาอุปสมบทให้ด้วยพระวาจาว่า “ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วท่านจงประพาศพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” ด้วยพระวาจาประทานอนุญาตเอหิภิกขุอุปสัมปทานี้ ก็เป็นอันสำเร็จการบรรพชาอุปสมบทของท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งนับว่าเป็นพระภิกษุพุทธสาวกูปแรกในพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้มีพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ครบบริบูรณ์ในโลก^๒

ดังนั้นจึงถือว่าการที่พระพุทธร่องค์ได้เสด็จไปแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี เมื่อวันที่เพ็ญอาสาฬหมาส (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘) จนหัวหน้าปัญจวัคคีย์คือท่านอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้น เป็นปฐมเหตุจุดเริ่มต้นแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๓

๒.๒ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เมื่อมีพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา หลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้วพระองค์ได้เสด็จไปสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงแสดงพระปฐมเทศนาชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุปะเป็นโสดาบัน ในเวลาต่อมาปัญจวัคคีย์ได้บรรล

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓-๑๘/๒๐-๒๕.

^๓ แก้ว ชิตตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, หน้า ๔.

พระอรหันต์ตผล ระหว่างที่จำพรรษาแรกได้ทรงโปรดพระยสະ บิดา มารดา ภรรยาเก่า สหายของพระยสະชาวเมืองพาราณสี ๔ คน และสหายนอกเมืองพาราณสีอีก จนมีพระสาวกรวม ๖๐ รูปที่ทรงสั่งสอนด้วยพระองค์เองจนบรรลุพระอรหันต์ตผล และตรัสสอนวิธีอื่น ๆ อีก เพื่อให้พระสาวกเหล่านั้นสามารถอบรมสั่งสอนประชาชนต่อไปได้ จากนั้นทรงส่งพระสาวกทั้ง ๖๐ รูปเหล่านั้นออกไปประกาศพระศาสนา ส่วนพระองค์เองได้เสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ในระหว่างทางได้โปรดกลุ่มภิกษุ ๓๐ คน โปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมด้วยบริวาร แล้วเดินทางไปกรุงราชคฤห์ เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยชาวมคธ ๑๑๐,๐๐๐ คน จนเกิดดวงตาเห็นธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่โดยพระองค์ทรงแสดงเองและส่งพระสาวกไปเผยแผ่ทั่วทุกสารทิศ โดยที่พระพุทธองค์ทรงถือว่าการประกาศพระพุทธศาสนาเป็นงานหลักเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้ โดยทรงสั่งสอนพระสาวกจนบรรลุคุณพิเศษส่วนมากเป็นพระอรหันต์ ทรงตรัสสอนให้มีคุณสมบัติ มีวิธีการ และหลักการที่เหมาะสมทุกด้าน เพื่อให้การเผยแผ่แก่ประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ หลากหลายประการอันเหมาะสมแก่ผู้ฟัง ตามภูมิหลัง ปัญญาความรู้ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เมื่อจบการสนทนาจึงมักจะได้รับผลตามความมุ่งหมาย คือ ผู้ฟังได้บรรลุผลนิพพานบ้าง ได้ดวงตาเห็นธรรมบ้าง เข้าถึงพระรัตนตรัยบ้าง หรือแสดงตนเป็นพุทธมามกะบ้าง แล้วแต่อินทรีย์บารมีของแต่ละบุคคล

ระยะต่อมาเมื่อพระพุทธองค์และเหล่าสาวกได้ช่วยกันประกาศพระพุทธศาสนาไปอย่างกว้างขวางแล้ว พระพุทธองค์จึงแต่งตั้งเอตทัคคะผู้เลิศในด้านการเผยแผ่วิธีนี้คือ

ในส่วนภิกษุได้ทรงแต่งตั้งพระปุนณมนตานีบุตรเป็นยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายที่เป็นพระธรรมกถึก^๔ พระมหากัจจายนะเป็นยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายผู้อธิบายหัวข้อธรรมที่ย่อยให้พิสดาร^๕ พระโสณกุฏิกณณะเป็นยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายผู้แสดงธรรมด้วยสำเนียงอันไพเราะ^๖ พระกุมารกัสสปะเป็นยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายผู้แสดงธรรมได้อย่างวิจิตรจับใจ^๗

ในฝ่ายภิกษุณี ทรงแต่งตั้งนางธรรมทินนาเถรีเป็นยอดเยี่ยมกว่าภิกษุณีทั้งหลายที่เป็นพระธรรมกถึก^๘

ในฝ่ายอุบาสก ทรงแต่งตั้งจิตตคฤหบดีเป็นยอดเยี่ยมกว่าอุบาสกที่เป็นธรรมกถึก^๙

^๔ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๖/๒๖.

^๕ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๗/๒๖.

^๖ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐๖/๒๗.

^๗ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐๗/๒๘.

^๘ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๙/๓๐.

^๙ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๐/๓๑.

ในฝ่ายอุบาสิกา ทรงแต่งตั้งนางขุชุตตราเป็นยอดเยี่ยมกว่าอุบาสิกาที่เป็นธรรมกถิก^{๑๐}

พระพุทธองค์ทรงวางหลักการให้พระสาวกผู้ประกาศพระศาสนาปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ว่า

“ขันติ คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า พระนิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ความรู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะอันสงบ การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๑๑}

พระพุทธองค์ทรงให้ภิกษุผู้เผยแผ่พระธรรมถึงการในการทำหน้าที่ ต้องมีความอดทนและอดกลั้นต่อความลำบากทั้งทางกายและจิตใจ ทรงให้โอวาทในข้อที่ไม่ควรกระทำ เช่น การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้ายบุคคลอื่น ไม่ทำบาปทั้งปวง เป็นต้น และข้อที่ควรกระทำ เช่น ความรู้จักประมาณในการบริโภคอาหารตามมีตามได้ การอยู่ในที่พำนักอันเงียบสงบ การหมั่นทำกุศลฝึกจิตให้ผ่องใส เป็นต้น

๒.๓ จุดมุ่งหมายในการสอน

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการดังนี้

๑. เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิปัญญาธรรมเทศนา)

ข้อนี้ หมายความว่า สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วเห็นแล้ว แต่เมื่อทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอนก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้จักเห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ เหมือนครูที่มีความรู้สูงมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยอมนำเอาเฉพาะความรู้เท่าที่จำเป็นแก่ศิษย์ในชั้นนั้นๆ มาสอนเท่าที่ศิษย์จะรับได้ เพื่อประโยชน์แก่ศิษย์ อนึ่งเหมือนบิดามารดาแม้จะมีทรัพย์มากปานใด ก็ยอมให้ทรัพย์แก่บุตร ตามควรแก่วัยและความจำเป็นของบุตรนั้นๆ

(๑) ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพาวน (ป่าประดู่ลาย) ใกล้เมืองโกสัมพี ครั้งนั้นทรงถือใบประดู่ลายเพียงเล็กน้อยไว้ในพระหัตถ์แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับใบประดู่ลายที่อยู่บนต้นอย่างไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์มีเพียงเล็กน้อย ส่วนที่อยู่บนต้นมีมากนัก พระพุทธองค์ตรัสว่า เรื่องนี้ฉันใด เรื่องที่ทรงรู้แล้วแต่มิได้ตรัสบอกภิกษุทั้งหลายก็ฉันนั้น คือเรื่องที่ทรงรู้นั้นมีมากเหมือนใบไม้บนต้น ส่วนที่ทรงบอกทรงแสดง

^{๑๐} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๖๐/๓๒.

^{๑๑} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๔ - ๑๘๕/ ๙๐-๙๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

แก่วิถีทั้งหลายมีเพียงเล็กน้อยเหมือนใบไม้ในกำพระหัตถ์ ทั้งนี้ก็เพราะทรงเห็นว่าไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง (อภิญญา) ตรัสรู้และนิพพาน ส่วนที่ทรงบอกนั้นเพราะประกอบด้วยประโยชน์... เป็นไปเพื่อการตรัสรู้และนิพพาน เรื่องที่ทรงบอกคือเรื่องทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๑๒} ความข้อนี้ พิจารณาเห็น ๆ ดูเหมือนจะแย้งกับพระพุทธภาษิตที่ทรงกับพระอานนท์ เมื่อจวนจะปรินิพพานที่ว่า “กำมือของอาจารย์ไม่มีแก่เรา” ซึ่งหมายความว่า ได้ทรงแสดงธรรมเปิดเผยหมดแล้ว ทรงแบบพระหัตถ์ออกหมดแล้ว มิได้ปิดบังซ่อนเร้นคำสอนใด ๆ ไว้เลย เพราะฉะนั้นวิถีทั้งหลายจะหวังอะไรในพระองค์อีก แต่เมื่อพิจารณาด้วยดี โดยโยนิโสมนสิการก็จะเห็นได้ว่า ไม่ขัดแย้งกัน เพราะที่ตรัสว่า “ไม่มีกำมือของอาจารย์ ทรงเปิดเผยหมดแล้วนั้น” ก็หมายถึง ธรรมที่ควรรู้ควรเห็นเท่าที่จำเป็นแก่การประพฤติปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์นั่นเอง

(๒) ทรงแสดงธรรมมุ่งเอาบุคคลบางพวกที่ทรงเห็นอุปนิสัยแล้วว่าพอจะรู้ตามได้ เป็นเวไนยบุคคล ส่วนบุคคลอื่น ๆ นอกจากนี้อถรรวอยู่ในกลุ่มนั้นก็พลอยได้ฟังไปด้วย มีพระพุทธวจนะดังนี้ “วิถีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ได้เห็นหรือไม่ได้เห็นตถาคตก็ตาม ได้ฟังหรือไม่ได้ฟังธรรมของตถาคตก็ตาม ก็ไม่สามารถเข้าสู่คลองแห่งกุศลธรรมได้เลย แต่บุคคลบางคนในโลกนี้ได้เห็นหรือไม่ได้เห็นตถาคตก็ตาม ได้ฟังหรือไม่ได้ฟังธรรมของตถาคตก็ตาม ย่อมสามารถเข้าสู่คลองแห่งกุศลธรรมได้ วิถีทั้งหลาย บุคคลบางคนต่อเมื่อได้เห็นตถาคตหรือได้ฟังธรรมของตถาคต จึงสามารถเข้าสู่คลองแห่งกุศลธรรมได้ ถ้าไม่ได้เห็นตถาคตหรือไม่ได้ฟังธรรมของตถาคตจะไม่สามารถเข้าสู่คลองแห่งกุศลธรรมได้เลย เพราะเห็นแก่บุคคลประเภทหลังนี้แหละ เราถึงอนุญาตให้มีการแสดงธรรม และเพราะมุ่งเอาบุคคลประเภทหลังนี้แหละเป็นหลัก คนประเภทอื่นจึงพลอยได้ฟังไปด้วย”^{๑๓} อธิบายโดยย่อว่า บุคคลบางพวกมีบารมีดี มีกุศลเป็นปัจจัยหนุนและอุ้มชู เช่น พวกอุคฆฏิตัญญู ได้ยินได้ฟังอะไรเพียงเล็กน้อยจากบัณฑิตแม้มิใช่พระพุทธเจ้าก็สามารถเว้นชั่วประพฤติดีได้ เรียกว่าเข้าสู่คลองแห่งกุศลธรรมได้เอง บางพวกเป็นผู้มีบาปหนาหนักด้วยอกุศลธรรม เป็นปทปรมะ แม้ได้ยินได้ฟังคำสอนของพระตถาคตอยู่เนืองๆ ก็ไม่อาจเข้าสู่คลองแห่งกุศลธรรมได้ ยังคงเป็นคนบาป คนชั่วอยู่นั่นเอง มีหน้าซำยังทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เสียอีก อย่างที่พระองค์ทรงเปรียบว่าเหมือนทัพพีไม่รู้รสแกง แต่บุคคลบางพวกอยู่ในประเภทเวไนยบุคคล พอแนะนำได้พอฝึกได้ บุคคลประเภทนี้แหละต้องอาศัยบัณฑิตเป็นปัจจัย เมื่อได้กัลยาณมิตรจึงจะเข้าสู่คลองแห่งกุศลธรรม ถ้าได้ปาปมิตรก็ไปสู่คลองแห่งกุศลธรรม

^{๑๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๔๘/๑๗๑๒.

^{๑๓} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๕๒/๔๖๑.

(๓) ข้อความในจูฬมัลลกโยวาทสูตร^{๑๔} บอกเราว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงแสดงธรรม หรือเรื่องราวอันไม่จำเป็นจะต้องรู้ โดยเฉพาะปัญหาทางอภิปราย เช่น โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ดังที่พระมาลunkyะทูลถามให้ทรงตอบ อ้างว่าถ้าไม่ทรงตอบเรื่องนี้จะไม่อยู่ประพาศิปรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสตอบพระมาลunkyะว่า มิได้ทรงชักชวนให้มาบวชและมิได้ทรงสัญญาไว้ว่าเมื่อบวชแล้ว จะทรงแสดงธรรมเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยงให้ฟัง อนึ่งเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยงเป็นต้นนั้น ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย...ไม่เป็นไปเพื่อปรินิพพาน แม้รู้แล้วก็ไม่ทำให้พ้นทุกข์ได้ ส่วนเรื่องทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นเรื่องที่ทรงพยากรณ์ ทรงสอนทรงแสดง เพราะประกอบด้วยประโยชน์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย...เพื่อนิพพาน รู้แล้วทำให้พ้นทุกข์ได้ ทรงเปรียบเทียบให้พระมาลunkyะฟังว่า เหมือนบุคคลผู้หนึ่งถูกลูกศรอาบยาพิษแล้ว ญาติมิตรได้หาแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัด แต่บุคคลผู้นั้นห้ามเสีย ขอทราบรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ยิงก่อนว่าเป็นใครมาจากไหน ลูกศรทำด้วยอะไร เป็นต้นแล้ว จึงจะยอมให้ผ่าตัดเอาลูกศรออก บุคคลผู้นั้นจะต้องตายเสียก่อนที่จะเอาลูกศรออกได้ หน้าที่ของเขาในเวลานั้นก็คือ ให้แพทย์เอาลูกศรออก รักษาแผลให้หาย เพราะเป็นเรื่องเร่งด่วนควรทำก่อน ข้อนี้ฉันใด มนุษย์ทั้งหลายถูกลูกศรคือความทุกข์เสียบอยทั้งทางกายและทางใจ หน้าที่เร่งด่วนก็คือ รีบถอนลูกศรคือทุกข์นั้นออกเสีย ส่วนปัญหาเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยงนั้นไม่ใช่เป็นปัญหาเร่งด่วน ไม่ต้องรู้ก็ได้ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงได้ทรงแสดงเรื่องนี้จบลง พระมาลunkyะชื่นชมยินดีต่อภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งนัก ตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมาเพื่อแสดงให้เห็นว่า ในการสอนนั้นพระพุทธองค์ทรงมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้รับการสอนรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น และทรงสอนเท่าที่จำเป็น (อภิธัมมปิณฑมุตตนา)

๒. เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองให้เห็นด้วยตนเอง (นิทานธรรมเทศนา)

อธิบายว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตาม พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) ในสังคาลสูตร^{๑๕} เล่าไว้ว่า เช้าวันหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็นสังคาลมาณพผู้มีผ้าเปียก ผมเปียก (แสดงถึงความทุกข์โศก) กำลังไห้วิตกทั้งหลายอยู่ในระหว่างทางเสด็จพุทธดำเนิน จึงตรัสถามว่า ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร มาณพกราบทูลว่า ทำตามคำของบิดาซึ่งได้สั่งไว้เมื่อใกล้จะสิ้นชีพว่าให้ไห้วิตกทั้งหลาย

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๓/๑๔๗.

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๙-๒๐๗/๑๗๒-๒๐๕.

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ในวินัยของพระอริยะเขาไม่นอบน้อมไหว้ทิศกันอย่างนี้ มาณพขอร้องให้ทรงแสดงการไหว้ทิศ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมเรื่องให้เว้นความชั่วต่างๆ และให้ เว้นอบายมุขต่าง ๆ ให้รู้จักมิตรแท้มิตรเทียมและทรงแสดงทิศ ๖ ในความหมายใหม่ ซึ่งเป็นประโยชน์ แก่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

๑. ทิศเบื้องหน้า มารดา บิดา
๒. ทิศเบื้องขวา ครูอาจารย์
๓. ทิศเบื้องหลัง บุตร ภรรยา
๔. ทิศเบื้องซ้าย มิตร
๕. ทิศเบื้องต่ำ ทาสกรรมกร หรือคนที่อยู่ในฐานะต่ำกว่า
๖. ทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ผู้มีศีล

ทรงแสดงว่า ให้ปฏิบัติชอบต่อบุคคลประเภทต่างๆ ดังกล่าวมาชื่อว่าเป็นการไหว้ทิศ ที่ถูกต้องตามอริยวินัย นอกจากนี้ยังทรงแสดงหน้าที่ที่บุคคลประเภทรู้นั้นพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อความ สงบสุข ความราบรื่นของการครองชีวิตอยู่ด้วยกัน เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมจบลงแล้ว สิ่งกาลกมานพก็ชื่นชมยินดี ปฏิญาณตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะเขาตรอง ตามด้วยเหตุผลแล้วเห็นจริงตามที่พระพุทธองค์ทรงสอน

(๒) คราวหนึ่งตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า^{๑๖} “ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิ ของเราดิตตามเราไปทุกอย่างก้าว แต่เธอเป็นผู้มากไปด้วยความโลภ มีความกำหนัดกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีใจคิดแต่เรื่องประทุษร้ายอยู่เสมอ หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีใจไม่มั่นคง มีจิตตื่น เหมือนเนื้อที่ตื่นไฟ มีอินทรีย์ปรากฏ (ไม่สำรวมอินทรีย์) ภิกษุเช่นนั้นชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากเรา และ เราก็อยู่ห่างไกลจากภิกษุเช่นนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเช่นนั้นมิได้เห็นธรรม ผู้ไม่เห็น ธรรมชื่อว่าไม่เห็นเรา ถึงแม้ว่า ภิกษุจะอยู่ห่างเราถึงร้อยโยชน์ แต่เธอไม่หนักในความโลภ ไม่มีความ กำหนัดกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตไม่คิดพยาบาท ไม่มีจิตคิดประทุษร้าย มีสติมั่นคง มีสัมปชัญญะ มีจิต มั่นคง ไม่คลอนแคลน สำรวมอินทรีย์ด้วยดี ภิกษุเช่นนั้นชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็อยู่ใกล้ภิกษุเช่นนั้นชื่อนี้ เพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเช่นนั้นย่อมเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรมก็ย่อมเห็นเรา”

(๓) คราวหนึ่ง พระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลว่า พราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อสังครวะในเมืองสาวัตถีนี้เอง มีความเชื่อว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำคงคาวันละ ๒ ครั้ง คือ เข้า เย็น ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดอนุเคราะห์เสด็จไปหาสังครพราหมณ์เพื่อสั่งสอน เขาให้ทราบทางที่ถูกต้องด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับโดยอาการดุขุณี พอถึงเวลาเช้า พระ พุทธองค์ก็เสด็จไปหาสังครพราหมณ์ ถึงที่อยู่ของเขา ตรัสถามว่า “พราหมณ์ อาตมาภาพได้ยินมาว่า

^{๑๖} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๐๐/๒๗๒.

ท่านถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการอาบน้ำสรงกายในแม่น้ำคงคา ท่านจึงทำอย่างนั้นทั้งเวลาเช้าและเย็น เป็นความจริงหรือ”

“จริงอย่างนั้น พระโคตมผู้เจริญ” สังครวพราหมณ์ทูล

“พราหมณ์ ท่านเห็นประโยชน์อย่างไรจึงทำเช่นนั้น”

“พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าคิดว่า บาปกรรมที่ทำตอนกลางวันข้าพเจ้าก็ลอยเสียด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเวลาเย็น ส่วนบาปกรรมใดที่ข้าพเจ้าทำตอนกลางคืน ข้าพเจ้าก็ลอยบาปนั้นเสียด้วยการอาบน้ำในเวลาเช้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับดังนั้นแล้ว มีพระประสงค์จะให้พราหมณ์อาบน้ำสรงใจ (เพราะบาปอยู่ที่ใจก่อนแล้วจึงทำทางกายวาจา) จึงตรัสชักชวนพราหมณ์ให้มาอาบน้ำในธรรมวินัยของพระองค์ให้เอาธรรมเป็นน้ำ มีศีลเป็นท่าลง เป็นน้ำที่สดับบุรุษ (คนดี) สรรเสริญอาบแล้วตัวไม่เปียก ยังข้ามไปฝั่งโน้น (คือนิพพาน) ได้ด้วย พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายขยายความ จนพราหมณ์เข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นด้วยตนเอง ตรองตามแล้วเห็นจริงอย่างที่พระพุทธองค์ตรัสสอน เพราะตามหลักฐานปรากฏว่า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสจบแล้ว สังครวพราหมณ์ชื่นชมยินดี สรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า แจ่มแจ้ง ไพเราะเหมือนหงายของที่คว่ำ... พร้อมกันนั้นก็ปฏิญาณตนเป็นอุบาสก และขอนับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต^{๑๗}

๓. เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจริยสามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน

ในข้อนี้มีเรื่องที่พิจารณาหลายเรื่อง ขอนำมากล่าวโดยสังเขปดังต่อไปนี้

(๑) บรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ นั้น^{๑๘} พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสนีปาฏิหาริย์ว่าดีที่สุด ประณีตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด ข้อนี้เป็นความจริงอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาที่ดำรงเป็นประโยชน์แก่มหาชนมาจนกระทั่งบัดนี้ ก็ด้วยอำนาจของอนุศาสนีปาฏิหาริย์นั่นเอง ในสังครวสูตร^{๑๙} พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๓ แก่สังครวพราหมณ์ ให้พราหมณ์พิจารณาว่าอย่างไหนดีกว่า ประณีตกว่า พราหมณ์กราบทูลว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ไม่ประณีต ผู้ใดทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้นและปรากฏแก่ตน (สังครวพราหมณ์) เหมือนภาพลวง (มายาสหยมรูป วยิ ขายติ) ส่วน อนุศาสนีปาฏิหาริย์เป็นประณีต พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นปาฏิหาริย์ทางคำสอน คือ พุทธสอนให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วได้ผลตามที่

^{๑๗} อัง.เอกก. (ไทย) ๑๕/๒๐๗/๒๔๙-๓๐๐.

^{๑๘} ๑. อิทธิปาฏิหาริย์ การแสดงฤทธิ์ต่างๆ ๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ การดักใจคนได้ รู้ใจคน ๓. อนุศาสนีปาฏิหาริย์ การสั่งสอนให้เข้าใจเรื่องต่างๆ ตามเป็นจริง.

^{๑๙} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๑๔/๕๐๐.

ทรงสอนก็เห็นเป็นอัศจรรย์ นั้นแหละคือยอดปาฏิหาริย์และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เพียงเฉพาะตนเองเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก

ในแก้วกฐสูตร^{๒๐} เล่าว่า เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของปาวาริกเศรษฐี เมืองนาลันทา ครั้นนั้นบุตรของคหบดีคนหนึ่งชื่อแก้วกฐ์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลขอให้ภิกษุสักรูปหนึ่งแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อว่าชาวเมืองนาลันทา ซึ่งมีอยู่หนาแน่นจักได้เลื่อมใสศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งขึ้น พระศาสดาตรัสตอบว่า เรามีได้แนะนำสั่งสอนภิกษุทั้งหลายให้ทำอิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหัสถ์ นายแก้วกฐ์ทูลขอรับรองวิงวอนอีก ๒ ครั้ง (รวมเป็น ๓ ครั้ง) ในทำนองเดียวกัน พระพุทธองค์จึงตรัสถึงปาฏิหาริย์ ๓ อย่างโดยย่อว่า เมื่อภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ อยู่ ผู้ที่เลื่อมใสก็จะบอกแก่ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาไม่เลื่อมใสถึงความอัศจรรย์ต่าง ๆ นั้น ผู้ที่ไม่ศรัทธาก็จะกล่าวแย้งว่า มีวิชาอยู่อย่างหนึ่งชื่อ คันธารี ภิกษุนั้นแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างด้วยวิชาคันธารีนั่น

อนึ่ง เมื่อภิกษุแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์อยู่ ผู้เลื่อมใสก็จะบอกแก่ผู้ไม่เลื่อมใส ผู้ไม่เลื่อมใสก็จะพึงกล่าวว่า มีวิชาอยู่อย่างหนึ่งชื่อ มณิกา ภิกษุทลายใจ ทายความนึกคิดของผู้อื่นด้วยวิชามณิกานั้น “ดูก่อนแก้วกฐ์” พระศาสดาตรัส “เราเห็นโทษของอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์อยู่อย่างนี้ จึงอิตถัระอา รังเกียจปาฏิหาริย์ทั้ง ๒ นั้น”

ส่วนอนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือ การสั่งสอนให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น ให้ทำสิ่งที่ควรทำ ทั้งทางกาย วาจาและใจ นั้นเป็นสิ่งประณีตและมีประโยชน์พระองค์ทรงสรรเสริญ ต่อจากนั้นทรงแสดงธรรมแก่แก้วกฐ์หลายประการ เช่น ศีลระดับต่างๆ อินทริยสังวร การละนิวรรณ ๕ ได้ การได้ญาณระดับต่างๆ วิชา ๘ เมื่อจบพระพุทธดำรัส นายแก้วกฐ์ก็แสดงความชื่นชมยินดีต่อภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า (๒) ทรงเน้นการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ เพื่อประโยชน์ของผู้ปฏิบัติว่าเป็นการบูชาพระองค์อย่างยิ่ง มีเรื่องราวที่เป็นหลักฐานในสมัยพุทธกาล ในมหาปริณิพพานสูตร^{๒๑} เมื่อพระพุทธองค์จวนปริณิพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นอันมากมาบูชาพระองค์ พระองค์จึงตรัสกับพระอานนทว่า การทำการบูชาอย่างนั้นไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีอุบาสกหรืออุบาสิกาก็ตาม ปฏิบัติธรรมสมควร ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

^{๒๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๓/๓๓๘.

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๐-๑๖๑/๑๒๖.

๒.๔ คุณสมบัติของภิกษุผู้เผยแผ่

พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอน หลักการปฏิบัติ ด้านต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ ดังมีหลักพึงปฏิบัติต่อไปนี้

๑. ประกอบด้วยหลักอภิธานียธรรม ๗ ประการ

เป็นหลักธรรมที่สร้างความเจริญให้เกิดขึ้นและยังสกัดกั้นความเสื่อมไม่ให้เกิดขึ้นแก่ พระภิกษุผู้เผยแผ่ธรรมดังนี้คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
 ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
 ๓. ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้
- สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้
๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งที่ควรรับฟัง
 ๕. ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น
 ๖. ยินดีในเสนาสนะป่า
 ๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก

๒. ประกอบด้วยหลักสารณียธรรม : ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน^{๒๒}

หลักธรรมนี้เป็นธรรมเพื่อให้ระลึกถึงกัน รักกัน เคารพกัน มีความสงเคราะห์ ไม่วิวาทกัน มีความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของภิกษุผู้เผยแผ่ธรรมคือ

๑. ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย
 ๒. ตั้งมั่นในเมตตาวัจกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย
 ๓. ตั้งมั่นในเมตตาโมกกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย
 ๔. สาธารณโภคี แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบ
 ๕. สีสสามัญญดา มีศีลไม่ขาด ไม่ทะเลาะ ไม่ต่าง ไม่พริ้ว
 ๖. ทิฏฐิสามัญญดา มีความเห็นเพื่อความสันทุกขโดยชอบอันหนึ่งอันเดียวกัน
- บุคคลผู้อยู่ในฐานะนักเผยแผ่ เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ย่อมทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๔/๓๒๑-๓๒๒, อัง.นวก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗-๔๒๘.

๓. ประกอบด้วยลัทธิปริสธรรม ๗ ประการ^{๒๓}

ภิกษุผู้เผยแผ่ต้องมีหลักลัทธิปริสธรรม ดังที่มาในสัตตกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า

๑. ัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติ ในศาสตร์และศิลป์ของตน

๒. อัตถัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ที่แน่นอน

๓. อัตตัญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่อย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งสามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุม รอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้ประมาณในการสื่อสาร คือไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไปหรือน้อยเกินไป

๕. กาลัญญตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร รู้จักเลือกเนื้อหาให้เข้ากับสถานการณ์ และเวลาในขณะนั้น ๆ ได้ดี

๖. ปริสัญญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ยิ่งรู้จักมากเท่าไร ประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนายิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น

๗. ปุคคลปโรปรัญญตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าผู้ฟังแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มีลักษณะ มีจิตอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับฟังธรรมมากน้อยเพียงไร

๔. ประกอบด้วยองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ^{๒๔}

ภิกษุผู้เผยแผ่ธรรมต้องประกอบด้วยองค์แห่งธรรมกถึก ฟังตั้งธรรม ๕ อย่าง ไว้ในใจ คือ

๑. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ

๒. เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ

๓. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา

๔. เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อาภิส

๕. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น

เหล่านี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนพระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ให้ปฏิบัติตาม ย่อมทำให้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ฟังได้อย่างเต็มที่ สมตามวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ธรรมได้โดยง่าย

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓, อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๕.

^{๒๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๔/๒๖๓.

ดังตัวอย่างธรรมที่พระองค์ตรัสไว้ เน้นไปที่บุคคลผู้รับฟัง คือว่าภิกษุผู้เผยแผ่ต้องคาดหวังให้ผู้ฟังได้รับผล ๕ ประการ^{๒๕} จากการรับฟัง คือ

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
๒. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด
๓. บรรเทาความสงสัยที่มีเสียได้
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

๒.๕ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงสามารถสร้างความสนใจ ความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายในทุกสถานการณ์ ไม่จำกัดตายตัวเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแม้แต่การสำรวมพระอิริยาบถให้สงบเรียบร้อยงดงาม ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดัง เช่น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ มีนักบวชชาวชีวกผู้หนึ่งชื่อว่าอุปกะ^{๒๖} เดินสวนทางมา เพียงพบเห็นพระพุทธองค์เสด็จดำเนินด้วยพระพุทธานุภาพพระอาการสงบเรียบร้อยไปตามปกติเท่านั้น เขากลับเกิดความประทับใจตรงเข้าไปสนทนากับพระองค์ หลังจากนั้น เขาไปใช้ชีวิตฆราวาสแต่งงานมีครอบครัว แล้วเกิดความเบื่อหน่ายได้กลับมาขอบวชประพฤติธรรมกับพระพุทธองค์ และบรรลุธรรมได้ในที่สุด หรือแม้แต่อุปติสสปริพาชกที่เข้ามาบวชเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นที่รู้จักกันในนามว่า พระสารีบุตรเถระ ก็เพราะเลื่อมใสในอิริยาบถที่สำรวมเยี่ยงสมณะของพระอัสสชิเถระเป็นจุดเบื้องต้น^{๒๗}

อย่างไรก็ตาม รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นแม้จะมีหลากหลายรูปแบบ แต่เมื่อได้ทำการรวบรวมตามที่ปรากฏเป็นหลักฐานในพระไตรปิฎกแล้ว จะพบว่ามียุทธูปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำนวน ๑๐ รูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑. การเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนา ด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง

^{๒๕} อย.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๔.

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๕/๓๑๐.

^{๒๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

ซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด^{๒๘} ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมืองคือพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นราชาแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารพอบเห็นวาชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้ว ก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระสงฆ์ โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระองค์เสด็จไปโปรด คือ ยสกุลบุตรพร้อมบิดามารดาภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน^{๒๙} วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจเช่นนี้ นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมากเหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้หันมานับถือศาสนาใดผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่ธรรมะนั้นพระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอด ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จัก มีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมาย นับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลาย ด้วยผู้นำศาสนานั้นบางทีอาจจะมีความสำคัญหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครองเพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธ หรือด้วยอำนาจส่วนผู้นำทางศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้นประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้วยังช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการทำนุบำรุงพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาอย่างดี ด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์และสร้างวัดวาอารามต่างๆ

๒. การปฏิบัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาตั้งเดิม

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานานเช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้านเช่น เรื่องวรรณะที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเอง มิให้สมาคมกับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุดอันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะอื่นๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าว

^{๒๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๕/๒๓๐-๒๓๓.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๓๒/๓๑-๔๐.

อย่างสิ้นเชิงและทรงสอนว่า “บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมหรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม”^{๓๐}

หมายความว่าคนดีหรือชั่วมิใช่ชาติตระกูลแต่ขึ้นอยู่กับกรกระทำของผู้นั้น หากทำดีก็เป็นคนดีและหากทำชั่วก็เป็นคนชั่ว นอกจากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทางคือ กามสุขัลลิกานุโยคคือการหมกมุ่นในกามสุขกับอัตตakilมณานุโยคคือการทรมานตนเอง พระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อน แล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลुธรรมได้ ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมืองค์ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทา

๓. การเผยแผ่ด้วยการปฏิรูป

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนาด้วยความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตามคำสอนใดถูกต้องดีงาม พระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไรพระองค์ไม่ทรงหักล้างแต่จะทรงปฏิรูปใหม่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาเช่น คำว่าพรหมทางศาสนาพราหมณ์หมายถึงผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่หมายถึงมารดาบิดา คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพระพุทธศาสนาทรงชี้แจงแกล้งให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสาร พร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้เช่นการบูชาัยญในคำสอนเดิมหมายถึงการฆ่าสัตว์บูชาัยญ แต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่หมายถึงการบูชามารดาบิดา สมณพราหมณ์ เป็นต้น

๔. การเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือเมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วขึ้นแทนที่ และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่งหลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ะคือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตนความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ ๔^{๓๑} ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศล

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖๐/๕๘๑.

^{๓๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓-๑๘/๒๐-๒๕.

ธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด

๕. การปฏิบัติการเชิงรุกด้วยการเยี่ยมเยียนตามบ้าน

เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูแนวโน้มสัตว์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรจุธรรม แล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่ง โดยทั่วไปแล้วผู้ฟังเทศน์มักจะได้ดวงตาเห็นธรรมและบรรจุธรรมอยู่เสมอ เรียกว่าพุทธกิจ ๕ ประการของพระพุทธเจ้าได้แก่เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดาและเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้

๖. การบริการชุมชน

วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพุทธสาวกทั้งหลายเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยสังคมอยู่เนืองๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านและพระสงฆ์เช่น การเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในกุกกัณฑสูตร^{๓๒} พระพุทธองค์ได้ทรงยกตัวอย่างเรื่องยัญของพระเจ้ามหาวิจิตรราช ที่พระองค์ได้แก้ไขปัญหามือง โดยอาศัยวิธีการดังนี้คือ ๑.พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ชะงักงันในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ ๒.พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ชะงักงันในพาณิชย์กรรม ๓.พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยันชนแข็ง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เหล่าพลเมืองจักชวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีการเบียดเบียน เป็นต้น

๗. การใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วย โดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรือยากลองดีให้สิ้นพยศการแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นัก เพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดีในตัวเองคือ ผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้นส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไรเพราะคนที่เรียนวิชา“คันธาริ”ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกันและตรัสว่า“เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์” แต่วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอคือ อนุศาสนิปาฏิหาริย์คือการสอนอย่างธรรมดาอธิบายชี้แจงโต้ตอบกันไปมา โดยไม่ต้องมีการ

^{๓๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๖-๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

ใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์ และมีความมั่นคงยืนยาวมาถึงปัจจุบัน

๘. การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเอง จึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเองเพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็ว ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษา ทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะเช่นวรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

๙. การเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างามน่ามองน่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วย

ลักษณะมหาบุรุษดังมีจิงกิพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่างน่าดูน่าเลื่อมใสมีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพราหมณ์มีพระวรกายดุจพราหมณ์โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก”^{๓๓} การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดีงามก็ยิ่งความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

๑๐. การสนทนา บรรยายและตอบปัญหา

๑.) รูปแบบการสนทนา พระพุทธองค์จะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาให้เข้าสู่ความเข้าใจหลักธรรม และเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด

๒.) รูปแบบการบรรยาย จะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมะประจำวัน ซึ่งมีพระสาวกหรือประชาชนเป็นจำนวนมาก

๓.) รูปแบบการตอบปัญหา เป็นวิธีการที่ทรงใช้เมื่อมีผู้มาถามปัญหาความสงสัยข้องใจต่างๆ การตอบปัญหาพระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และใช้วิธีการตอบปัญหาที่เหมาะสม ๔ ประการ คือ

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๓.

๑. เอกังสพพยากรณ์ปัญหา คือ ปัญหาที่ตอบแสดงยืนยันโดยตรงข้างเดียว ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ถาม เช่น ถามว่า “ตาเป็นของไม่เที่ยงหรือ” ฟังตอบว่า “ถูกแล้ว”^{๓๔} หรือตรัสตอบพระอานนทในเรื่องที่ทูลถามเกี่ยวกับสิ่งที่ภิกษุพึงปฏิบัติ โดยพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกข้าพระองค์จะปฏิบัติต่อสตรีอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อย่าดู”

“เมื่อจำต้องดู จะปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

“อย่าพูดด้วย”

“เมื่อจำต้องพูด จะปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

“ต้องตั้งสติไว้”^{๓๕}

๒. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ คือ ปัญหาที่ควรย้อนถามก่อนแล้วจึงตรัสสอน คือปัญหาที่ผู้ถามถามโดยอาการจะวางเป็นอุบายให้ผู้ตอบพลาตพลั้ง หรือเป็นปัญหาที่ประสงค์จะลองภูมิผู้ตอบ ปัญหาเช่นนี้ หากตอบโดยตรงทันทีจะเป็นผลร้ายได้ จึงทรงกำหนดให้จำแนกก่อนแล้วให้ตอบเป็นกลางๆ อันเป็นการแสดงให้ผู้ถามทราบ ว่า ผู้ตอบรู้เท่าทัน แต่ก็มีเมตตามากพอที่จะตอบคำถามนี้แก่ผู้ถาม เช่น คำถามว่า “หูก็เหมือนตาหรือ” ฟังย้อนถามว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงในแง่ใด” ถ้าเขาบอกว่า “ในแง่เครื่องมือมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่ไม่เที่ยง” ฟังตอบว่า “เหมือน”^{๓๖}

๓. วิภังชพยากรณ์ปัญหา คือ ปัญหาที่ควรแจกแจงประเด็นให้ชัดเจน เช่น คุณกโมคคัลลานะทูลถามพระองค์ว่า “ในเมื่อพระนิพพานมีอยู่ ทางปฏิบัติให้ถึงพระนิพพานก็มีอยู่ และพระพุทธเจ้าผู้สอนก็ดำรงอยู่ แต่เหตุใด พุทธสาวกจึงไม่ถึงนิพพานทุกองค์”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “พราหมณ์ ท่านชำนาญทางไปกรุงราชคฤห์ มิใช่หรือ”

“ใช่” พระองค์ทรงย้อนต่อไปอีกว่า “ถ้าเช่นนั้น หากมีคนสองคนมาถามทางไปกรุงราชคฤห์จากท่าน และท่านได้บอกหนทางไปอย่างชัดเจนแล้ว คนคนหนึ่ง จำทางผิดไปกรุงราชคฤห์ไม่ถูก ส่วนอีกคนหนึ่งจำทางไปกรุงราชคฤห์ถูก โดยคนคนเดียว”

พราหมณ์ทูลตอบว่า “ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจะทำได้ ข้าพเจ้าเป็นแต่เพียงผู้บอกทาง”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกแก่พราหมณ์อีกว่า “ท่านพราหมณ์ เช่นเดียวกัน ในเมื่อพระนิพพานก็ดำรงอยู่ ทางไปพระนิพพานก็ดำรงอยู่ เราผู้ชักชวนก็ดำรงอยู่ แต่สาวกของเรา อันเราโอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้

^{๓๔} วจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒๑/๑๖๕/๒๐๕-๒๐๖.

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๓/๑๕๑.

^{๓๖} วจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒๑/๑๖๕/๒๐๕-๒๐๖.

บางพวกเพียงส่วนน้อย ยินดีพระนิพพานอันมีความสำเร็จบางส่วน บางพวกไม่ยินดี เราจะทำอย่างไร ได้ ตถาคตเป็นแต่ผู้บอกหนทางให้เท่านั้น”^{๓๗}

๔. ฐปณียปัญหา^{๓๘} คือ ปัญหาที่ทรงไม่ตอบ เพราะเห็นว่า เป็นปัญหาที่ไม่มีประโยชน์ หรือยังไม่ถึงเวลาจะรู้ เหมือนอย่างชายถูกลูกศรอาบยาพิษนอนเจ็บอยู่ ก็ควรจะถอนลูกศรในทันที แล้วเยียวรักษารักษาแผลให้หายเสียก่อน ไม่ใช่มัวไปถามว่า ลูกศรนั้นใครยิงมา ทำด้วยอะไร ขนาดยาว กว้างแคไหนก่อน เป็นต้น ดังนั้นว่า แนะมาลุงกยบุตร เธอทั้งหลายจงทรงจำปัญหาที่เราไม่ตอบ โดย ความเป็นปัญหาที่เราไม่ตอบเกิด อะไรเล่าที่เราไม่ตอบ แนะ มาลุงกยบุตร ทิฏฐิว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะอันนั้น สรรีระก็อันนั้น ชีวะอย่างหนึ่ง สรรีระอย่างหนึ่ง สัตว์หลังจาก ตายแล้ว มีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สัตว์หลังจากตายแล้ว มีอยู่ก็หาไม่ได้ ไม่มีอยู่ก็หาไม่ได้ ดังนี้ เราไม่ตอบ แนะมาลุงกยบุตร เพราะเหตุใด ข้อนั้นเราจึงไม่ตอบ เพราะข้อนั้น ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็น เบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อ ความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เหตุนี้เราจึงไม่ตอบ^{๓๙}

๒.๖ เทคนิควิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

นอกจากพระพุทธองค์ทรงใช้รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อสื่อสารให้ ประชาชนเข้าใจในหลักธรรมแล้ว ยังทรงนำเทคนิควิธีการสอนมาประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ อย่างแจ่มแจ้งในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเทคนิควิธีการสอนดังกล่าวนี้ พอจะสรุปได้ ๑๐ วิธี คือ

๑. การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ

วิธีการนี้เป็นการทำให้เข้าใจความหมายแห่งธรรมะได้โดยง่าย เช่น ลิงเผ่าสวน^{๔๐} เรื่องมี ว่า พระโศภิตสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิตได้เตือนฝูงลิงที่ช่วยกันรตนน้ำต้นไม้ในพระราชมอุทยาน โดยที่ ลิงได้พากันถอนต้นไม้ดูรากก่อนจึงรตนน้ำ ถ้าต้นไม้ที่มีรากยาวก็จะรตนน้ำมาก ถ้าต้นไม้ที่มีรากสั้นก็จะ รตนน้ำน้อยทำอยู่อย่างนี้ตลอด ๗ วัน ต้นไม้จึงตายหมด ท่านจึงกล่าวว่าผู้ไม่ฉลาดคิด จะทำประโยชน์ แต่ก็ทำประโยชน์ให้เสียไปเหมือนลิงเผ่าสวน อีกตัวอย่างหนึ่ง คราวหนึ่ง ยังมีนายพรานจับเอาสัตว์ ๖ ชนิด คือ งู จระเข้ นก สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก และลิง มาผูกไว้ด้วยกันโดยเชือกที่เหนียวแน่นแล้วทิ้งไว้ คราวนั้น สัตว์ทั้ง ๖ ก็กระเสือกกระสนไปยังที่อยู่ของตน กล่าวคือ งูจะเลื้อยไปยังจอมหลวง จระเข้จะ คลานไปลงน้ำ นกจะบินขึ้นอากาศ สุนัขบ้านจะเดินกลับบ้าน สุนัขจิ้งจอกจะวิ่งไปในป่าช้า และลิงก็จะ

^{๓๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๔-๗๗/๗๘-๘๓.

^{๓๘} คุรยละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๑/๗๐.

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๒-๑๒๘/๑๓๓-๑๔๑.

^{๔๐} พุ.ชา.อ. ๒/๔๖/๒๐-๒๑.

กลับเข้าไปในป่า จึงเกิดการตึงตังกันขึ้น สัตว์ที่มีกำลังมากที่สุด ก็สามารถตึงสัตว์ตัวอื่นๆ ติดตามตนไปได้ ในที่สุดแล้วพระองค์จึงตรัสสรุปว่า ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่ได้อบรม ซึ่งกายคตาสติก็ฉันนั้น จักขุย่อมอดุภิกษุไปในรูปอันน่าพอใจ รูปอันไม่น่าพอใจย่อมเป็นของปฏิกุศล อสังวรย่อมเป็นเช่นนั้น^{๔๑}

๒. การเปรียบเทียบด้วยอุปมา

วิธีการนี้ช่วยให้เข้าใจเรื่องลึกซึ้งที่เข้าใจยากได้ง่ายขึ้น ทรงอธิบายเรื่องนามธรรมอันละเอียดอ่อนให้ชัดเจนโดยการอุปมา เช่น ภูเขาหินย่อมไม่หวั่นไหวเพราะแรงลมฉันใด บันจิตก็ไม่หวั่นไหวเพราะคำนิทานและสรรเสริญฉันนั้น^{๔๒} เป็นต้น คนเรียนรู้น้อย ย่อมแก่ลง ดุจโคถึก เนื้อของมันเจริญ และปัญญหาเจริญไม่^{๔๓} เมื่อดวงอาทิตย์จะขึ้น ย่อมมีแสงเงินแสงทองปรากฏขึ้น เป็นนิมิตมาก่อนฉันใด ความมีมิตรดี ย่อมเป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของโพชฌงค์ ๗ ฉันนั้น^{๔๔} อีกตัวอย่างหนึ่ง ทรงสั่งสอนภิกษุทั้งหลายเกี่ยวกับที่สุดของวิญญูสงสาร โดยทรงยกอุปมาไว้ว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า สงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้องปลายไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชา กิดขวาง ถูกตณฺหาผูกไว้ วนเวียน ท่องเที่ยวไป เปรียบเหมือนบุรุษตัดหญ้า ท่อนไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้แล้วรวมเป็นกองเดียวกัน ครั้นรวมกันแล้วจึงมัด มัดละ ๔ นิ้ว วางไว้ สมมติว่านี้เป็นมารดาของเรา นี่เป็นมารดาของมารดาของเรา มารดาของมารดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนหญ้า ท่อนไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้พึงหมดสิ้นไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้องปลาย ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชา กิดขวาง ถูกตณฺหาผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไป อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น เธอทั้งหลายเสวยความทุกข์ ได้รับความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าเข้าเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น เธอทั้งหลายจึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายกำหนด ควรเพื่อหลุดพ้นจากสังขารทั้งปวง^{๔๕}

๓. การใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัวเป็นอุปกรณ์ในการสอน

วิธีการนี้พระพุทธองค์จะทรงใช้สื่อธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการสอน ดังจะยกตัวอย่าง เช่น สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ ในป่าประดู่ลาย ใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่าใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับในป่า อย่างไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ในป่ามากกว่า พระพุทธองค์จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์และตรัส

^{๔๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๗/๒๖๒-๒๖๓.

^{๔๒} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๔๓} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๗๙.

^{๔๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๓/๑๒๖.

^{๔๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๒๔/๒๑๕.

แสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ไว้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือนิพพานได้^{๔๖}

๔. การทำเป็นตัวอย่าง เป็นทำนองสาธิตให้ดู แบบไม่ต้องกล่าวสอน

สำหรับวิธีการนี้พระพุทธองค์จะทรงกระทำให้เป็นแบบอย่าง ในทำนองสาธิตให้สาวกดู แล้วให้สาวกทำตาม ดังตัวอย่างเช่น เรื่องทรงพยาบาลภิกษุไข้ สมัยหนึ่ง พระองค์พร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จจาริกไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ทรงเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้เป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองคูถและมูลของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องราว แล้วตรัสกับพระภิกษุสงฆ์ตอนหนึ่งว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลตนเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุไข้เถิด^{๔๗}

๕. การใช้ภาษาในความหมายใหม่

วิธีการนี้เป็นการใช้ภาษาในความหมายใหม่ อันเป็นการเล่นภาษาเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ดังเช่น คำว่า “ยัญ” หมายถึงเครื่องไทยธรรมซึ่งพระองค์ทรงสรรเสริญ มิใช่หมายถึงมหายัญ ๕ ประการของพราหมณ์ ดังที่อุชชยพราหมณ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า แม้ท่านพระโคตมเองก็ทรงสรรเสริญยัญของพวกข้าพเจ้าหรือ เป็นต้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เราไม่ได้สรรเสริญยัญไปเสียทุกอย่าง และเราก็ไม่ได้ติเตียนยัญไปเสียทั้งหมด เราไม่สรรเสริญยัญที่มีกิริยา ๑ คือ ยัญที่มีการฆ่าโค ๑ ยัญที่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญที่มีการฆ่าไก่ สุกกร ๑ ยัญที่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ ข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะ พระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลอรหัตตมรรคย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญที่มีกิริยาอย่างนั้น แต่เราตถาคตสรรเสริญยัญที่ไม่มีกิริยา คือ นิจจทานและอนุกุลยัญ คือ ยัญที่ไม่มีการฆ่าโค ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าไก่ สุกกร ๑ ยัญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลอรหัตตมรรคย่อมเกี่ยวข้องกับยัญที่ไม่มีกิริยาอย่างนี้ แล้วตรัสอีกว่า มหายัญที่มีกิริยามากเหล่านั้น คือ อัสวเมธ บุรุษเมธ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ นิรัคคละ ไม่มีผลมาก พระอริยะผู้ปฏิบัติชอบ แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญที่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ต่าง ๆ แต่พระอริยะผู้ปฏิบัติชอบ แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญที่ไม่มีกิริยา เอื้ออำนวยประโยชน์ประชาชนบุขาทุกเมื่อ และไม่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ต่าง ๆ นักปราชญ์พึงบูชายัญนี้ที่มีผลมาก เพราะเมื่อบูชายัญอย่างนี้ ย่อมมีแต่ความดี ไม่มีความชั่ว ยัญย่อมแพร่หลาย และเทวดาก็เลื่อมใส

^{๔๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๔๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

๖. การเลือกบุคคลที่จะทรงเผยแผ่

ในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธองค์ แม้ในการแสดงธรรมในท่ามกลางพุทธบริษัท จักทรงเลือกบุคคลที่เป็นหัวหน้าก่อน เมื่อมีเป้าหมายจะโปรดบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ทรงทิ้งบุคคลส่วนมาก ทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์ในการฟังธรรมตามกำลังของตน เช่น เมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์เมื่อครั้งออกแสวงหาธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้เฝ้ารอหรือในแง่ที่เป็นผู้ที่เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่ว่า เป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความสงสัยในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านั้นอาจไปสร้างความสงสัยขึ้นแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย จากนั้น ก็ได้โปรดยสกุลบุตร พร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร จากนั้น เมื่อจะเสด็จแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จไปโปรดขุททิล ๓ พี่น้อง พร้อมทั้งบริวารหนึ่งพัน แล้วนำขุททิลเหล่านี้ผู้เป็นสาวกแล้ว เข้าสู่กรุงราชคฤห์ ประกาศหลักธรรมได้พระราชทานเป็นสาวก ทำให้การประกาศพระศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวางได้โดยง่ายในระยะเวลาอันรวดเร็ว

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส

วิธีการนี้คือ การรอความพร้อมของผู้รับฟังทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางจิตใจของบุคคลนั้น เช่น เรื่องนายโคบาลซื้อนนทะ^{๔๘} ที่เล่าไว้ว่า เศรษฐีคนหนึ่ง ผู้มั่งคั่งซื้อวานนทะหลักหลบลราชภัยไปเป็นคนเลี้ยงโค นำปัญจโครสไปให้นาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นประจำ จนได้พบกับพระพุทธเจ้า ด้วยความศรัทธาในพระพุทธเจ้า นายนนทะก็ได้ทูลนิมนต์พระองค์ให้เสด็จไปยังที่อยู่ของตน แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงรับ รอให้ญาณแก่กล้าก่อน และต่อมาพระพุทธองค์ทรงทราบว่าเขามีญาณแก่กล้าแล้ว จึงเสด็จไปหาเขา แม่นายนนทะก็ได้นิมนต์แล้วถวายทานตลอด ๗ วัน และในวันที่ ๗ พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุโมทนาแสดงธรรมให้ฟัง เขาจึงได้บรรลุธรรม

๘. การยืดหยุ่นในการสอน

วิธีการนี้ทรงมีความยืดหยุ่นในการสอนตามเหตุปัจจัย คือ ทรงให้การยกย่อง การชม การปลอบประโลม และการโอ้อ่อนผ่อนตาม พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า เราย่อมฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งอ่อนละมุนละไม และทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง^{๔๙} ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับนายเกสสารเถิดคนฝึกม้า นายเกสฝึกม้า ใช้วิธีฝึกม้า ๔ แบบ คือ แบบนุ่มนวล แบบรุนแรง แบบผสมผสานทั้งสองอย่างและแบบฆ่าทิ้ง ในการฝึกม้า ถ้าตัวไหนเป็นม้าอาชาไนย เป็นม้ารู้ระเบียบวินัย ก็ใช้วิธีนุ่มนวล ถ้าเป็นม้าพยศเกเรนี้ ต้องใช้วิธีรุนแรง จึงจะฝึกได้ แต่ถ้าเป็นม้าที่ฝึกยากสอนยาก บางครั้งดี บางครั้งไม่ดีว่ายากสอนยาก ก็ใช้วิธีผสมผสานรวมกัน เมื่อใช้ทั้ง ๓ วิธีครบแล้ว สอนไม่ได้

^{๔๘} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/-/๑๔๙-๑๕๑.

^{๔๙} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๒๓๗.

เลี้ยงไปก็เสียหญ้าและน้ำ เสียเวลาทั้งหมดก็เสียฝึกไปก็เปล่าประโยชน์ และนายเกสได้เรียนถามว่า พระองค์เวลาสอนสาวกใช้วิธี อย่างไรบ้างที่จะถอดพยศสาวกได้ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เราใช้วิธี ๔ แบบเหมือนกัน คือ วิธีนุ่มนวล (สณฺเฬนปิ วิเนมิ) วิธีรุนแรง (ผรุสฺเณปิ เวเนมิ) วิธีผสมผสาน (สณฺหผรุสฺเณปิ วิเนมิ) และวิธีฆ่าทิ้ง (หนามิ) แต่ในการฆ่าทิ้งของพระองค์ คือ การไม่เกี่ยวข้องกับ เพราะไม่มีประโยชน์ที่จะทรงสั่งสอน

๙. การลงโทษและการให้รางวัล

สำหรับวิธีการนี้นั้น ในทางวินัยถือว่ามิมีบทบัญญัติแห่งความประพฤติดูอยู่แล้ว ทรงบัญญัติ โดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์ พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษผู้ละเมิดไว้ ในการตรัสชมของพระองค์ ทรงใช้ในลักษณะการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น ให้มั่นใจในการทำความดีของตน ดังที่มีใน พระไตรปิฎกที่ว่า ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยอบบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัท เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถา^{๕๐} ตรัสชมพระสุชาต^{๕๑} ดังเรื่องที่เล่าไว้ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสุชาตกำลังเดินมาแต่ไกล ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า กุลบุตรนี้ย่อมงามด้วยสมบัติ ๒ ประการ คือ (๑) มีรูปงาม น่าดู น่าชม ประกอบด้วยผิวพรรณงามยิ่งนัก (๒) ได้ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยม ตรัสชมพระลูกณณุกภททียะ ดังเรื่องที่เล่าไว้ว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทอดพระเนตรเห็นท่านพระลูกณณุกภททียะกำลังเดินมาแต่ไกล แล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายเห็นภิกษุผู้มีผิวพรรณไม่งาม ไม่น่าดู เตี้ย เป็นผู้ถูกภิกษุทั้งหลายดูแคลนที่กำลังเดินมานั้นหรือ เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า เห็นพระพุทธเจ้าข้า จึงตรัสว่า ภิกษุนั้นมีฤทธาานุภาพมาก สมบัติที่เธอไม่เคยเข้าเธอก็เข้าได้โดยง่าย และเธอได้ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยม เรื่องทรงตำหนิเตือนพระนันทะ^{๕๒} ดังเรื่องที่เล่าไว้ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทราบว่า ท่านพระนันทะห่มจีวรที่ทาบแล้วทาบอีก หยอดนัยน์ตา และถือบาตรมีสีกาหวาว จึงตรัสว่า นันทะ ข้อที่เธอห่มจีวรที่ทาบแล้วทาบอีก หยอดนัยน์ตาและถือบาตร มีสีกาหวาว ไม่สมควร แก่เธอผู้เป็นกุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา ข้อที่เธอพึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายอยู่อย่างนี้ จึงสมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา

๑๐. การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้เลิศด้วยปฏิภาณไหวพริบสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ด้วยดี ดังจะยกตัวอย่างเช่น คราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ เชตวัน หลังจากสนทนา

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๑.

^{๕๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๙/๓๓๑.

^{๕๒} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๔๒/๓๓๔.

ธรรมแล้ว ได้ทูลถามว่าบรรดาคนจารย์เจ้าลัทธิผู้มีชื่อเสียงทั้งหลาย คือ ปุณณะกัสสปะ เป็นต้น เมื่อถูกพระองค์ถามก็ไม่ปฎิญาณว่าตนได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เหตุใดพระพุทธเจ้าซึ่งบวชไม่นานและยังมีอายุน้อยจึงกลับปฎิญาณว่าตนได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธเจ้าตรัสตอบด้วยไหวพริบปฏิภาณว่า มหาบพิตร มีของอยู่ ๔ อย่าง คือ ที่ไม่ควรดูหมิ่น ของ ๔ อย่างนั้น คือ กษัตริย์ ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังทรงพระเยาว์ งูไม่ควรดูหมิ่นว่าตัวเล็ก ไฟไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย และภิกษุไม่ควรดูหมิ่นว่ายังหนุ่ม เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสจบลง พระเจ้าปเสนทิโกศลก็บังเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าอย่างจริงใจและปวารณาตัวเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

กล่าวโดยสรุป พระพุทธเจ้าได้เสด็จจาริกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วชมพูทวีป โดยในระยะแรกพระองค์เสด็จออกเผยแผ่พระองค์เดียว เมื่อมีสาวกมากขึ้น ก็ให้พุทธสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย โดยอาศัยหลักการ เทคนิควิธีการต่างๆจนทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปในชมพูทวีปอย่างรวดเร็ว ชาวชมพูทวีปต่างพากันหันมานับถือเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น เป็นลำดับ

หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ปกครองประเทศอินเดียในสมัยนั้น มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก พระองค์ได้ทรงให้ความอุปถัมภ์โดยทรงจัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๕ ณ วัดอโศการาม นครปาฏลิบุตร แคว้นมคธ (ปัจจุบันคือ เมืองปัตนะ เมืองหลวงของรัฐพิหาร) ทรงอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยเสร็จสิ้นแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้จัดคณะพระธรรมทูตออกเป็น ๙ คณะแล้วส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปในวงกว้าง ต่อมาได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำ จารึกลงใบลาน หลังจากนั้นเมื่อมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการพิมพ์ จึงมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น เมื่อมีการพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทำให้สื่อวิทยุโทรทัศน์มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเมื่อมาถึงยุคสารสนเทศ ระบบดาวเทียมสื่อสารและเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตต่างก็ถูกนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย^{๕๓}

๕๓

พัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากมุขปาฐะถึงโลกไซเบอร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.cyberanaram.net> [๑ พ.ค. ๒๕๕๙].

๒.๗ เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันโลกอยู่ในยุคที่เรียกว่า ยุคสารสนเทศ (Information age) หรือยุคการสื่อสารไร้พรมแดน เมื่อเทคโนโลยีสารสนเทศถูกใช้กันอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก ในขณะที่เดียวกันก็มีเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีการสื่อสารอินเทอร์เน็ต (Internet) ซึ่งทำให้เสมือนเป็นการจำลองชุมชนเมืองแห่งใหม่ของโลก เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่จำกัดพรมแดน ไม่จำกัดสถานที่^{๕๔} การกระจายข้อมูลข่าวสารในระบบอินเทอร์เน็ตมีค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด เมื่อเทียบกับช่องทางอื่นๆ เช่น สื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนั้น สื่ออินเทอร์เน็ต ยังสามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ และสามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้รับสารได้ด้วย เหตุนี้เององค์กรต่างๆ ทั่วโลกจึงหันมาใช้บริการอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก

จากข้อมูลของ Internet World Stats Usage and Population Statistics ได้มีการรายงานไว้ว่า จากจำนวนประชากรทั่วโลกทั้งหมดประมาณ ๗,๒๕๙,๒๔๓ คน มีผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตมากถึง ๓,๓๖๖,๒๖๑,๑๕๖ คน คิดเป็นจำนวนผู้ใช้เพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๘ ร้อยละ ๘๓๒.๕% และนับวันจะมีผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้น^{๕๕}

WORLD INTERNET USAGE AND POPULATION STATISTICS NOVEMBER 30, 2015 - Update						
World Regions	Population (2015 Est.)	Population % of World	Internet Users 30 Nov 2015	Penetration (% Population)	Growth 2000-2015	Users % of Table
Africa	1,158,355,663	16.0 %	330,965,359	28.6 %	7,231.3%	9.8 %
Asia	4,032,466,882	55.5 %	1,622,084,293	40.2 %	1,319.1%	48.2 %
Europe	821,555,904	11.3 %	604,147,280	73.5 %	474.9%	18.0 %
Middle East	236,137,235	3.3 %	123,172,132	52.2 %	3,649.8%	3.7 %
North America	357,178,284	4.9 %	313,867,363	87.9 %	190.4%	9.3 %
Latin America / Caribbean	617,049,712	8.5 %	344,824,199	55.9 %	1,808.4%	10.2 %
Oceania / Australia	37,158,563	0.5 %	27,200,530	73.2 %	256.9%	0.8 %
WORLD TOTAL	7,259,902,243	100.0 %	3,366,261,156	46.4 %	832.5%	100.0 %

ตารางที่ ๒.๑ ข้อมูลผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตทั่วโลก (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘)

หากพิจารณาถึงเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ก็มีทั้งในด้านบวก และด้านลบ โดยผลกระทบในด้านบวกที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ เทคโนโลยีสารสนเทศได้มีส่วนสำคัญในการที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปอย่างไม่มีขีดจำกัด

^{๕๔} พระจักรพงษ์ วิสุทธีโส, การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทริสเซอร์พม์แอนด์โซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

^{๕๕} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> [๑พ.ค.๒๕๕๙].

ประชาชนสามารถเข้าถึงพระธรรม คำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้โดยสะดวกและรวดเร็ว ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งตัวอักษร ภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว ในลักษณะสื่อประสม (Multimedia) การสนทนาธรรมออนไลน์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้ประชาชนสามารถใกล้ชิดธรรมะได้โดยง่าย ไม่จำเป็นต้องใช้เวลาในการเดินทางไปวัดเช่นในอดีต ดังที่พระปัญญาวโร (Venerable Panyavaro) เว็บมาสเตอร์ Buddhnet, นายกสมาคมพุทธธรรมศึกษา (President of the Buddha Dhamma Education Association), ออสเตรเลีย ได้กล่าวไว้ในสุนทรพจน์เรื่อง “e-Learning Buddhism on the Internet” ความตอนหนึ่งว่า “...แม้ว่าวัดแบบดั้งเดิมในรูปแบบที่เป็นถาวรสถาน จะยังคงเป็นสถานที่รองรับประชาชนที่ต้องการถึงธรรมต่อไป แต่เราก็สามารถขยายและยกระดับไปสู่ สิ่งที่เราเรียกว่า สังฆะไซเบอร์ (Cyber Sankha) ซึ่งจำเป็นต้องมีทรัพยากรและการสนับสนุนในการ พัฒนา “ธรรมะออนไลน์” โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพราะการสอนพระพุทธศาสนาไม่จำเป็นต้องอยู่ใน รูปแบบดั้งเดิม โดยไม่พึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ หากพระพุทธองค์ยังคงมีพระชนม์ชีพอยู่ในปัจจุบัน แน่แน่นอนว่าพระองค์จะทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้โดยง่ายในโลกดิจิทัล คนรุ่นใหม่เติบโตขึ้นมาพร้อมกับ เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต คนเหล่านี้จะใช้อินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งในการสืบค้นข้อมูล การเรียนรู้ และ เพื่อความจรรโลงใจ ความบันเทิงใจต่างๆ เราจึงมีความหวังว่า อินเทอร์เน็ตจะมีความหมายอย่างยิ่ง ต่อการเผยแผ่ธรรมะของพุทธองค์ในอนาคต”^{๕๖}

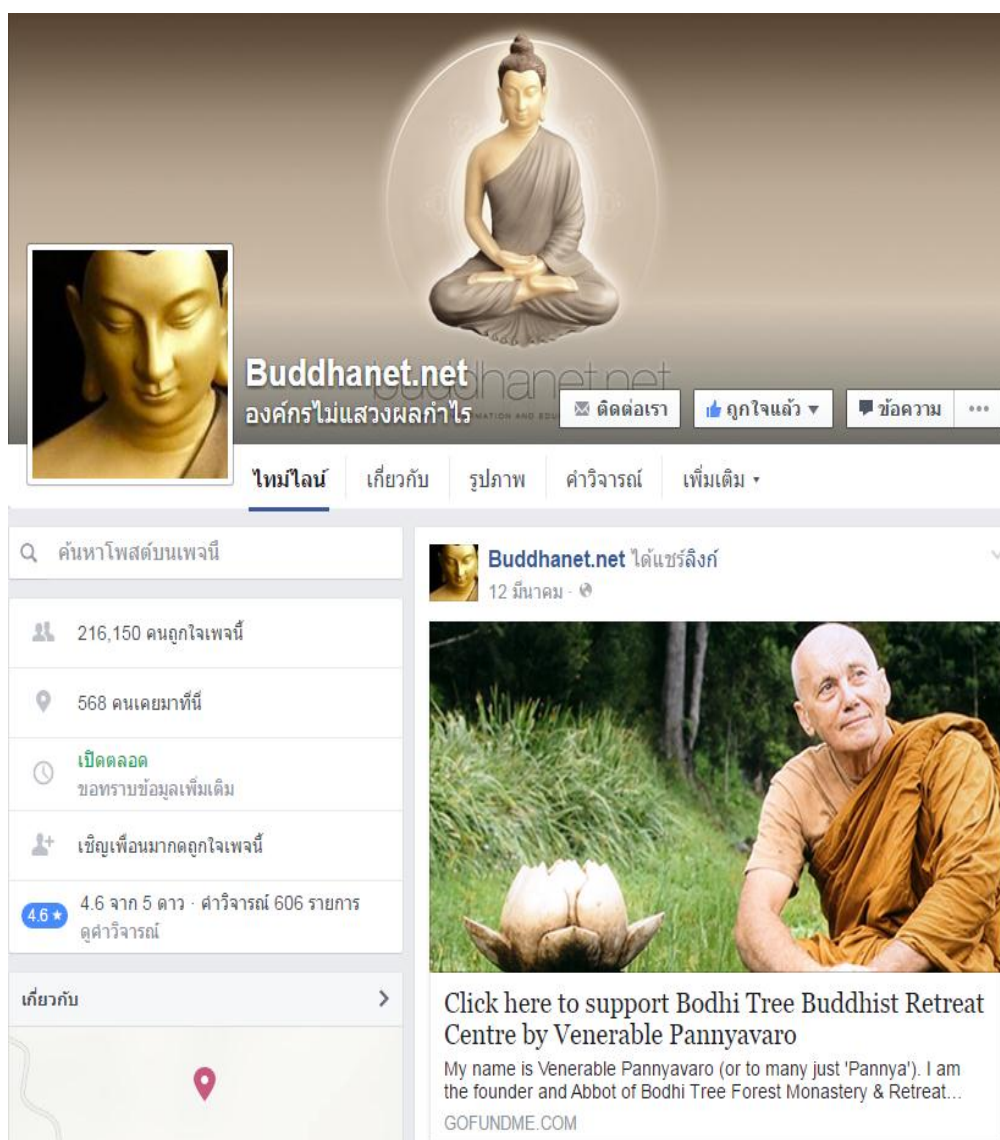
ในขณะเดียวกัน ได้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลกระทบในด้านลบซึ่งอาจจะเป็น ภัยต่อพระพุทธศาสนา เช่น การนำใช้เทคโนโลยีสารสนเทศไปเผยแพร่บิดเบือนหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธองค์ การแสวงหาผลประโยชน์ตามเว็บไซต์โดยใช้บาร์มีหรือสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า และ การยุยง ส่งเสริม ให้เกิดการเกลียดชังพระพุทธศาสนาจากกลุ่มผู้ไม่หวังดี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พบว่ามีข้อมูลเชิงสถิติในสื่อออนไลน์ที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า จากการ ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเต็มรูปแบบอย่างต่อเนื่องของเว็บไซต์ www.Buddhanet.net และ www.facebook.com/Buddhanetnet จากประเทศออสเตรเลีย ซึ่งนำโดยพระปัญญาวโร และอาสาสมัคร เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในโลกออนไลน์^{๕๗} (มีสถิติการเข้าถึงจาก ผู้คนทั่วโลกมากกว่า ๒๑๖,๑๕๐ คนและได้รับคะแนนโหวต ๔.๖ จาก ๕.๐ คิดเป็น ๙๒%) ส่วนใน ประเทศไทย มีเว็บไซต์ www.blannaradio.com นำโดยพระอาจารย์ศิกฤทธิ์ โสตถิโณ วัดนาป่าพง จ.ปทุมธานีและทีมงานอาสาสมัคร ได้เผยแผ่พุทธธรรมลงใน YouTube ได้อย่างน่าสนใจ และมีสถิติ

^{๕๖} เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับพระพุทธศาสนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ictforall.org> [๑พ.ค.๒๕๕๙].

^{๕๗} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/Buddhanetnet> [๑ พ.ค. ๒๕๕๙].

ตัวเลขการเข้าถึงข้อมูลเป็นจำนวน ๗๐๓,๙๔๘ ครั้ง^{๕๘} จึงเป็นตัวอย่างของบรรดาองค์กรพุทธที่ปรับตัวเข้ากับยุคสมัย ได้นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างลงตัวและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ภาพที่ ๒.๑ แสดงเว็บไซต์ www.facebook.com/Buddhanetnet

^{๕๘} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=fFTRwc1gxTY> [ถว.ค.๒๕๕๙].

ฟังวิทยุออนไลน์ 24 ชั่วโมง
พุทธวจนล้านนาเรดิโอ
 www.BLannaRadio.com

เปิดธรรมที่ถูกปิดด้วยพุทธวจน
 ช่องทางช่วงชั้นศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

↑ หมวดหมู่ ▾ เสียง ▾ หนังสือ ▾ แผ่นพับ ▾ ติดต่อกับเรา ▾ แผนที่เว็บไซต์ English Version ▾

Q Type and Enter

BUDDHAWAJANA ธรรมะ พุทธวจน

1 2 3 4 5 6

ภิกษุทั้งหลาย จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว,
 จักสมทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้ว อย่างเคร่งครัด อยู่เพียงใด,
 ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

(บาลี) มหา. ที. ๑๐/๕๐/๗๐.

YouTube™

พุทธวจน

พุทธวจนล้านนาเรดิโอ
 www.buddhawajanalannaradio.com

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล
 เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง
 อัฐกฐา ๘๘๘ ๐๐ ปทุมธานี

“การวางจิต เมื่อทำสมาธิ”

พุทธวจน
 ล้านนาเรดิโอ

2:40 / 28:09

การวางจิต เมื่อทำสมาธิ

พุทธวจนล้านนา เรดิโอ

Subscribe 17,116

703,948 views

+ Add to ➦ Share ... More

👍 3,237 🗨️ 191

Published on Oct 30, 2014

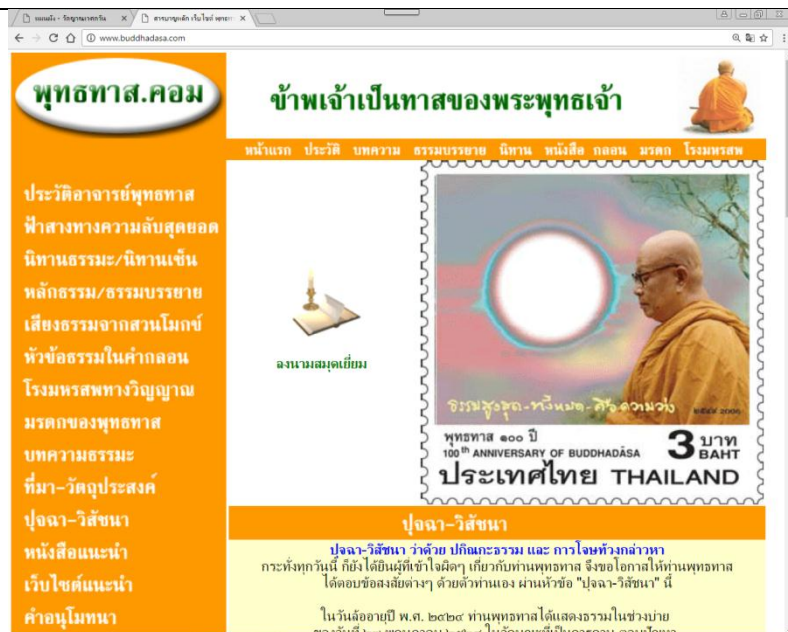
ฟังวิทยุ "พุทธวจนล้านนาเรดิโอ" ออนไลน์ 24 ชั่วโมง
<http://www.blannaradio.com/>

ภาพที่ ๒.๒ แสดงเว็บไซต์ www.blannaradio.com และวิดีโอที่เผยแพร่ลงใน YouTube

พุทธทาสศึกษา

สืบสานปณิธานของท่านพุทธทาส รวบรวมผลงานคำสอนของท่านพุทธทาส เพื่อศึกษาหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนา

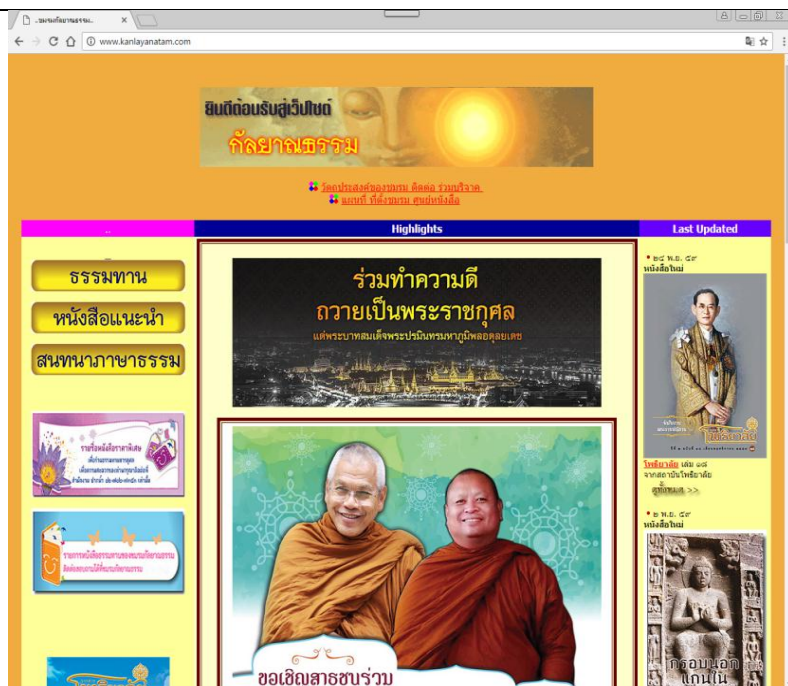
www.buddhadasa.com

ชมรมกัลยาณธรรม

มีสื่อธรรมะแจกเป็นธรรมทาน มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการบรรยายธรรมเป็นประจำ และรวบรวมผลงานคำสอนของพระพุทธรองค์และบรรดาพุทธบริษัทร่วมสมัย

www.kanlayanatam.com

ภาพที่ ๒.๓ แสดงตัวอย่างเว็บไซต์เผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเข้าถึง และเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ขยายไปทั่วโลกอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งคือบรรดาพุทธบริษัท ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้เป็นอย่างดีทั้งทางด้านปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ คอยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ นำหลักพระธรรมคำสอนที่ถูกต้อง สมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะมาถ่ายทอดให้เป็นที่น่าสนใจ เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ในโลกออนไลน์ มีความตระหนักเห็นในคุณค่าที่แท้จริงของชีวิตแล้วเร่งทำการศึกษา ทำความเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรม เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่พระพุทธศานานับจากอดีตครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน ได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัย เริ่มจากในสมัยครั้งพุทธกาลที่ใช้วิธีมุขปาฐะ เป็นการสอนกันด้วยวาจา โดยพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ในเวลาต่อมา ใช้วิธีจารึกหลักฐานพระธรรมคำสั่งสอนลงบนผนังถ้ำ จารึกลงใบลาน พิมพ์พระไตรปิฎกเป็นหนังสือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ จากนั้นพอมายังสมัยปัจจุบันก็มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศผ่านระบบอินเทอร์เน็ต มีการนำข้อมูลพระไตรปิฎกบันทึกลงในสื่ออิเล็กทรอนิกส์และการนำข้อมูลหลักธรรมคำสอนพระพุทธองค์ไปเผยแผ่ในเว็บไซต์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาของประชาคมโลก และนำมาซึ่งความสุขแห่งมวลมนุษยชาติ